

i Tidningen för Högskolan, Stockholm, 1980.

DEBATT: BETYG HJÄLPER BARA PÅ KORT SIKT!

Jens Allwood

Vid sidan av färdigheter och förmågor är kunskaper ett av alla undervisningsverksamhets viktigaste mål. Det kan då vara skäl att fundera lite närmare över kunskapsbegreppet. Jag tänker här göra det genom att presentera en mycket klassisk analys av kunskap och försöka visa, att denna analys har en del konsekvenser som är värda att beakta, hur undervisning som syftar till att ge kunskaper bör bedrivas

Den klassiska analysen i av kunskap

Enligt den klassiska synen på kunskap kan en persons påstående om verkligheten räknas som kunskap bara om

(i) personen tror på och har uppfattat innehållet i påståendet

(ii) personen har skal eller evidens för att tro på påståendet

(iii) påståendet är sant

Om dessa krav är uppfyllda kan vi säga att en person har kunskap eller vet något

Man vet något om man känner till det, kan berättiga det och om (det, som man känner till och kunnat berättiga dessutom är sant. Vi kunnat w,

alt alla kraven är nödvändiga om vi tankar efter, vad som bänder, om ett av (fem inte är uppfyllt,



Om vi tar bort kravet på uppfattande och tro, skulle vi få okända och icke trodda kunskaper. Om vi tar bort kravet på evidens, blir följden att uppfattningar, som av en tillfällighet är sanna (som t ex om jag gissar rätt på antalet namn i telefonkatalogen), skulle räknas som kunskap. Och tar vi bort kravet på sanning, skulle resultatet bli, att det räcker med att berättiga en uppfattning, för att den skall bli kunskap. Men idéhistorien har ofta visat att

människor inte alls vet, det de tror att de vet, trots att de har god evidens. Tänk bara på de senmedeltida diskussionerna gällande Jordens runda eller flata form.

Sanningskravet är alltså ett explosivt, antiauktoritär krav på kunskap. Mycket av det som idag utges för att vara kunskap är det antagligen inte. Experterna

kan ha fel, trots att de har god evidens. Förutom att vara berättigad måste alltså en uppfattning vara sann för att räknas som kunskap.

Hur skaffa sig kunskap?

.Säger oss denna analys något om hur vi bör gå tillväga för att skaffa oss kunskaper? Såvitt jag kan se är svaret ja och mera bestämt är det att vi måste gå tillväga på ett sådant sätt att de tre kraven på kunskap uppfylles. Mao måste vi för det första skaffa oss tillräcklig information; utan att känna till saker ingen kunskap. Men detta räcker inte vi måste också se till, att den information vi skaffar oss är sann och berättigad. Vi måste värdera den information, som vi skaffar oss för att se efter, om den faktiskt ger oss kunskap om verkligheten.

Återigen tror jag här, att vi kan lära oss av den klassiska analysen. Man kan ge evidens för en uppfattning på två sätt, (i) antingen induktivt genom systematiska observationer av verkligheten för att se, om ens gissningar stämmer eller fungerar i praktiken eller (ii) deduktivt genom logisk analys, där man t ex kan härleda ett påstående från andra påståenden, som man vet är sanna, eller helt enkelt göra en analys av ett bestämt begrepp, som vi här

text har gjort av begreppet kunskap.

Kunskapsinhämtande kommer alltså att förutsätta:

- (i) en förmåga och vilja att observera verkligheten och ett intresse för praktiska konsekvenser
- (ii) en förmåga till logisk och begreppsanalytisk analys.

Dessa förutsättningar gäller, vare sig man vill skaffa sig kunskaper på egen hand eller genom att ta reda på, vad andra människor kommit fram till. I båda fallen måste en kritisk värdering äga rum, för att kunskaper skall kunna inhämtas.

Om man i undervisning på allvar vill förmedla kunskaper, måste man därför se till, att dessa förutsättningar uppfylles. Elever och studenter kan inte skaffa sig kunskaper, om inte förutsättningarna finns. Försöker man det, får man olika sorters avarter av kunskap som auktoritetstro eller papegojartat pladder. Kunskapssökande och förmågan till egen observation och logisk analys kan inte skiljas åt vare sig i undervisning eller vetenskap.

Motiv för kunskapssökande

I liv och undervisning

Kunskap kan emellertid också värderas på andra sätt. Alla sanna berättigade uppfattningar är kanske inte lika intressanta. Att klassificera knappformer verkar tex mindre viktigt och intressant än att undersöka

den mänskliga hjärnfunktion. Vi kommer här in på frågan varför människor söker efter kunskap och finner två viktiga typer av motiv: (i) Kunskapen som ett mål-i-sig. Här söker man efter kunskap tex för att man är nyfiken eller för att man får någon sorts estetisk upplevelse av att förstå hur saker och ting hänger ihop. (ii) Kunskapen som ett medel för något utanför kunskapen liggande mål. Här blir kunskaper



perna intressanta för en person givit vissa handlingsmål och yttre förutsättningar och gäller ofta, hur man bäst skall förverkliga sina mål. Dessa mål kan sedan variera från sådant som att upprätthålla givet till att åstadkomma bättre mellanmänniska relationer.

Konsekvenserna av detta för undervisningen blir, att om man vill motivera studenter och elever till kunskapssökande, bör de kunskaper man har att erbjuda, vara sådana, att de stillar någons nyfikenhet, är estetiskt tilltalande eller kan användas i något praktiskt syfte. Kan inget av dessa krav uppfyllas, är det inte förvånande, om eleverna inte är intresserade av att inhämta kunskaperna. Vem skulle vara det? Att här införa betyg eller rädsla för

lärare som substitutmotiv hjälper bara på kort sikt.

På längre sikt måste man motiveras av en i genuin längtan efter kunskap, om inte kunskapssökande skall bli ett mycket kort gästspel i ens liv.

Vad krävs för att klara av kunskapssökande?

Motivation är nödvändigt men räcker emellertid inte för att skaffa sig kunskap. För att inte bara konsumera information måste man som vi konstaterat ovan pröva sanningshalt och evidens genom logisk analys och observation. Detta förut sätter i sin tur självständighet och trygghet hos den, som skall skaffa sig kunskaperna. Man måste få tillfälle att pröva saker och få uppleva både vad det är att ha fel och att ha rätt utan att utsättas för alltför mycket psykologiskt lidande. Vidare fungerar troligen minnet bättre om kunskaper byggs upp stegvis med förankring i det kända mot det okända. Det är också sannolikt, att man minns mer, om ens kunskaper förankras i olika sammanhang, gärna genom praktisk handling, vilket också ger ökade möjligheter att pröva kunskapens sanningshalt.

Krav på lärare

Allt detta ställer stora krav på lärarna. De måste vara psykologiskt harmoniska och stabila. De får inte vara rädda för att erkänna, att kunskapssökande är ett företag med många stora osäkerhetsmoment och att osäkerheten i sista hand är att föra tillbaka på våra krav på sanna och

berättigade kunskaper. En lärare får inte falla tillbaka på auktoritetstro utan måste själv förstå och ha tagit ställning till det han eller hon lär ut.

Vidare måste en lärare naturligtvis ha goda ämnesinsikter. En lärare måste snabbt kunna ta fram den information, som är relevant för de problem, eleverna vill lösa. Ämnesinsikterna bör innefatta en idéhistorisk medvetenhet. Ofta finner vi, att tankar, som tidigare dykt upp i det mänskliga tänkandets historia, också dyker upp nu, när någon för första gången närmar sig ett visst område. Det är mycket viktigt att läraren kan se och uppfatta och bygga vidare på detta snarare än att bara avvisa elevens tankemöda som felaktig.

Detta gör undervisningen mera spännande för såväl lärare som elever. Till god hjälp är också insikter i allmänhet om, hur elever tänker, och insikter om, hur vetenskapligt viktiga begrepp fungerar i vardagsspråket. För att övertyga sig om detta kan man t ex fundera över, hur termen kraft används i fysiken respektive vardagsspråket. Mycket skulle underlättas för många elever, om lärarna hade förmågan att snabbt analysera och diagnosticera svårigheter av denna typ.

Sist men inte minst måste en lärare ha metodisk träning i, hur man värderar kunskaper och argument. Utan sådan träning kan aldrig kunskapssökande bli mer än en låtsaslek och man faller tillbaka i auktoritetstro eller laissez-faire-mentalitet.

Följande exempel kanske kan illustrera tanken. En elev ställer en fråga till en lärare, som läraren inte kan svara på. Läraren, som vill försöka vara progressiv, erkänner, att han inte vet och säger: **Jag vet inte men jag skall försöka då upp det till morgon.** Såvitt jag kan se är inte detta ett konstruktivt svar. Det är naturligtvis bra att bristen på kunskap erkännes, men fortsättningen visar på en oförmåga att ta elevens fråga som en genuin fråga, där varken läraren eller eleven vet svaret, men där man med hjälp av erfarenhet och logiskt tänkande gemensamt skulle kunna närma sig ett svar som fyller kraven på kunskap. Läraren borde alltså säga något i stil med: **Jag vet inte, men låt oss försöka angripa problemet så här.** Istället faller han tillbaka i vad som verkar vara en sorts auktoritetstro.

Resurser för lärarutbildning

Det är uppenbart att en lärare med dessa egenskaper skulle ha lättare att motivera och inspirera sina elever än vad nu ofta är fallet. Det är också uppenbart, att vi för att få lärare med de egenskaper, vi har nämnt, måste få en mera omfattande lärarutbildning och lärarfortbildning, som omfattar utökade ämnesstudier, större insikter i psykodynamik och gruppdyamik, bättre insikter i vetenskapsmetod, idéhistoria, logik, allmänna villkor för kommunikation och bättre insikter i, hur nybörjare vanligen tänker.

För att undvika missförstånd, vill jag understryka, att jag härmed ingalunda vill försvara de

befintliga lärarutbildningarnas inriktning och nivå. Tvärtom finner jag deras per-capita-kostnader stå i skrämmande missförhållande till verksamhetens ofta auktoritära form och flumpedagogiska innehåll.

Läraren måste, om han eller hon skall kunna fungera som en verklig hjälp i en individssträvan efter kunskaper, förmåga och färdigheter, inneha en kompetens som är fullt jämförbar med den som innehas av läkarel civilingenjörer eller advokater. För att få en sådan kompetens fordras en utbildning, som är jämförbar med den som består dessa yrkes kategorier.

Det klassiska kunskapsidealet är således strängt och kräver mycket av dem, som vill bli dess tjänare. Men jag tror, att vi alla har mycket att vinna på att ta dessa konsekvenser på större allvar än som för närvarande sker.

